

Tweede Engelse Oorlog. 1665 - 1667.

De "Vierdaagse Zeeslag", door Abraham Storck

Het schilderij is een pastiche van verschillende gebeurtenissen: vooraan zinkt de "Swiftsure" met admiraal Berkeley, rechts schiet de vastgelopen "Prince Royal" met admiraal Ayscue, de witte squadronvlag nu symbool van de nederlaag, met los kruit ten teken van overgave; De Ruyter in de Zeven Provinciën" aanvaardt. In het midden de "Royal Charles" met een gebroken mast. Meer naar links de nieuwe "Eendragt" en de "Reiger". In werkelijkheid gaf Ayscue zich over aan Tromp op de "Gouda".

Voorafgaande feiten

Oorzaken voor het uitbreken van deze oorlog zijn te vinden in de constante conflicten tussen de Republiek en Engeland in de koloniale gebieden en nederzettingen. Zo veroverden de Engelsen in het jaar 1664 Curaçao, Nieuw-Amsterdam (het huidige New York) en de factorijen op de West-Afrikaanse kust, wat aanleiding was voor de Nederlanders om Michiel de Ruyter naar deze gebieden te sturen, die de laatste prompt heroverde. In die tijd maakten de Engelsen zo'n 200 Nederlandse koopvaarders buit. Ook de Engelse Scheepvaartwetten die onder andere de export door andere landen van Britse (en dus Brits-Amerikaanse) producten naar niet-Engelse landen verboden, waren een doorn in het oog van de Nederlanders. Vooral omdat ze misbruikt werden als voorwendsel om Nederlandse schepen in beslag te nemen.

Directe aanleiding voor het uitbreken van de Tweede Engelse Oorlog was de bemoeienis van de Engelse koning Karel II van Engeland met het Nederlandse stadhouderschap tijdens het Eerste Stadhoudersloos Tijdperk. Hij wilde dat de jonge Willem III van Oranje-Nassau stadhouder zou worden en hoopte door het bespelen van orangistische gevoelens de

Nederlanders tegen elkaar uit te spelen. De schijn van zwakte die de tegenstellingen in de Republiek wekten, gaven de handelselite van Engeland de valse hoop dat ze de positie van dominante handelsnatie zelf konden overnemen door simpelweg alle handelsroutes van de Republiek te blokkeren. De oorlogsstemming werd zo sterk dat de tamelijk terughoudende Karel II er geen weerstand meer aan kon bieden.

De Oorlog

In 1665 kwam het tot oorlog tussen de twee grootmachten, een oorlog die voornamelijk bestond uit het beschermen van de eigen koopvaardijvloot, het buitmaken van de vijandelijke en het pogen de wederzijdse oorlogsvloten tot zinken te brengen. Een uitzondering was de aanval van de bisschop van Münster, Bernhard von Galen, die met Engelse subsidie Gelderland, Overijssel en Drenthe binnenviel, gebruikmakend van de verwaarlozing van het Staatse leger sinds 1648. Na de Eerste Engelse Oorlog had de Republiek zijn vloot sterk uitgebreid, zo waren er onder andere 60 nieuwe oorlogsschepen gebouwd - zij het dat de meeste daarvan lichtere schepen waren met een geringe diepgang die ze geschikter maakte voor het manoeuvreren in de ondiepe kustwateren: men had maar vier zwaardere schepen. Hierbij kwam nog dat de Engelsen, en dan vooral Londen, in 1665 werden geteisterd door de pest en ook de Grote brand van Londen van 10 september 1666 werkte niet in het voordeel van Engeland. Daarbij was de financiële positie van Engeland uiterst wankel. De stedelijke bevolking was toen zelfs in absolute zin nog kleiner dan die van de Republiek. Er was geen betrouwbaar systeem van belastingheffing en de koning was huiverig geld aan het parlement te vragen omdat hij in ruil daarvoor politieke macht zou moeten afstaan.

De oorlog zou eigenlijk alleen gefinancierd kunnen worden door het regelmatig buit maken van hele Nederlandse handelsvloot. Tegenslagen konden niet worden opgevangen: er was zelfs nauwelijks geld om reparaties na een "overwinning" uit te voeren en de scheepsbouwcapaciteit schoot tekort voor grootschalige vervangende nieuwbouw. Men zou dus geheel afhankelijk zijn van de gevechtscapaciteit van de al bestaande vloot met zijn acht zware driedeks linieschepen. Die was echter aangetast door een verslachte discipline, snel oplopende betalingsachterstanden aan de zeelui en een terugval in de gewoonte om admirals te benoemen op basis van afkomst in plaats van competentie.

Engeland was een land met enorme economische, sociale en politieke kwalen: die probeerde men te genezen door oorlog te voeren tegen de rijkste en modernste samenleving ter wereld, een te sterk medicijn voor het zieke gestel.

De Nederlandse vloot stond vanaf 11 augustus 1665 onder leiding van luitenant-admiraal Michiel de Ruyter, die vele successen zou boeken. Hij stond aan de wieg van twee gedenkwaardige gebeurtenissen in deze Tweede Engelse Oorlog, namelijk de Vierdaagse Zeeslag en de tocht naar Chatham. Anders dan de Engelsen verwacht hadden, schaarde de hele confederatie zich achter Holland, ook het oranjegezinde Friesland dat samen met Groningen 28 oorlogsschepen uitrustte.

De eerste belangrijke zeeslag was een Engelse overwinning op 13 juni 1665: Slag bij Lowestoft. Van de 103 Nederlandse schepen gingen er 17 verloren, waaronder het vlaggenschip "de Eendragt", dat met admiraal Jacob van Wassenaer Obdam de lucht in ging.

Hierna beheersten de Engelsen een jaar lang de zee, maar wisten deze gunstige situatie niet uit te buiten doordat de Ruyter verschillende retourvloeten veilig thuis bracht en Lodewijk XIV zich aan de kant van de Republiek schaarde, die haar vloot met een ambitieus nieuwbouwprogramma versterkte. Voor 1665 tot en met 1667 plande men de bouw van 60 schepen, zodat de hele vaste kern van de vloot met nieuwe zwaardere vaartuigen kon worden vervangen. De werkelijke productie zou zelfs iets hoger liggen. Waren er in 1664 al zeventien oorlogsschepen opgeleverd, waaronder de zware "Kallandsoog", in 1665 liepen er 28 van de werf, waarvan acht met meer dan 70 kanons. Het volgende jaar volgden er nog eens 25, zes daarvan zwaar.

Engeland kon tijdens de hele oorlog slechts twaalf oorlogsschepen bouwen, waarvan maar twee van de "first" en "second rate" (de zwaarste klassen). De Republiek begon op grote schaal kaperbrieven uit geven; 418 Britse koopvaarders werden buitgemaakt en de Britse handel met het continent viel vrijwel stil. Terwijl de Republiek zeelui lokte met een loon van 21 gulden de maand in baar geld uitgekeerd, moesten de geronselde Engelse matrozen het doen met papieren schuldbekentenissen: velen monsterden aan bij de vloot van de vijand.

De bisschop van Münster trok zich terug uit de oorlog toen Karel II geen geld meer had om hem te ondersteunen. Na de Nederlandse overwinning in de Vierdaagse Zeeslag (11-14 juni 1666) waarin de zware "Prince Royal" zich overgaf, leek het er even op dat Engeland al verslagen was. Tot ieders verrassing kon het toch opnieuw een vloot uitrusten die sterk genoeg was om op 4 augustus in de Tweedaagse Zeeslag bij North Foreland de Nederlandse vloot aan de rand van de afgrond te brengen.

De Republiek begon geldgebrek te krijgen, wat nog verergerd werd door een Engelse raid die een handelsvloot op de Vlie verwoestte. In de hele oorlog gingen 522 Nederlandse koopvaarders verloren. De kosten van het herstel van de Engelse vloot in juli hadden echter de financiën van Karel II totaal uitgeput; hij beëindigde liever de oorlog dan nog meer macht af te staan aan het parlement. Hij legde de dure linesschepen van zijn vloot op en begon vredesonderhandelingen te Breda.

De Republiek, die voldoende reserves had haar vloot voor een derde maal gevechtsklaar te maken, achtte het echter beter om de oorlog met een duidelijke Nederlandse overwinning af te sluiten en vernederde de Britten met de Tocht naar Chatham die dezen vier zware linesschepen kostte. Omdat er dat jaar nog eens twaalf schepen waren afgeleverd (de totale productie in verband met de oorlog bedroeg daarmee 82), waarvan drie zwaar, had de Republiek nu zowel een numerieke als kwalitatieve overmacht. De Engelsen hadden nog vier zware linesschepen over (in 1665 was per ongeluk de "London" de lucht ingegaan), de Nederlanders beschikten ondanks een verlies van vijf nu over zeventien, de op de Medway buitgemaakte "HMS Royal Charles" niet meegeteld.

Vrede

De Tweede Engelse Oorlog zou uiteindelijk na de Tocht naar Chatham op 31 juli 1667 met de Vrede van Breda worden besloten, een vrede die in die tijd als gunstig voor de Republiek werd gezien. Besloten werd namelijk dat de Engelse Scheepvaartwetten (Acte van Navigatie) zouden worden versoepeld - alle Duitse landen zouden beschouwd worden als het natuurlijke achterland van de Republiek - en dat (het Nederlandse) Nieuw Amsterdam (het hedendaagse New York) voorlopig in Engelse handen zou blijven en het meer renderende Suriname Nederlands bezit zou zijn: de "status quo" bleef bij deze gebieden dus gehandhaafd, hoewel er nog geen definitieve beslissing over werd genomen.

